

## رابطه سبک های فرزندپروری، خودکارآمدی و اضطراب امتحان با موفقیت و

### عدم موفقیت تحصیلی در دانش آموزان دختر

شهرزاد الهی<sup>۱</sup>

حمید علی زاده<sup>۲</sup>

باقر غباری بناب<sup>۳</sup>

کوروش امرایی<sup>۴</sup>

#### چکیده

بررسی رابطه سبک های فرزندپروری، خودکارآمدی و اضطراب امتحان با موفقیت و عدم موفقیت دانش آموزان دختر انجام شده است. در پژوهش حاضر ۳۳۵ دانش آموز دختر دبیرستانی شهر تهران که با روش خوشه ای چندمرحله ای تصادفی انتخاب شده بودند، پرسشنامه خودکارآمدی (پورجعفر دوست، ۱۳۸۶) پرکردند. هم چنین پدران و مادران این دانش آموزان پرسشنامه سبک فرزندپروری (رابینسون و همکاران، ۲۰۰۱) پاسخ داده اند. علاوه بر این معدل دانش آموزان به عنوان ملاک موفقیت تحصیلی تلقی شده است. داده های جمع آوری شده با استفاده از آزمون رگرسیون لوجستیک گام به گام پیشرونده تحلیل شدند. یافته های پژوهش نشان داد که متغیرهای خودباوری، خودتنظیمی، خودسنجی و سبک استبدادی پدر توانست در ۱۳ درصد از واریانس موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی را پیش بینی کند. با استناد به یافته های پژوهش توجه به سبک های فرزندپروری و خودکارآمدی دانش آموزان در بهبود موفقیت تحصیلی ضروری می نماید.

**واژگان کلیدی:** سبک فرزندپروری، خودکارآمدی، اضطراب امتحان، موفقیت تحصیلی.

---

۱- کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند. [shahrzadelahi@yahoo.com](mailto:shahrzadelahi@yahoo.com)

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند. [alizade@atu.ac.ir](mailto:alizade@atu.ac.ir)

۳- عضو هیئت علمی دانشگاه تهران. [bghobari@ut.ac.ir](mailto:bghobari@ut.ac.ir)

۴- عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان. [Kourosh.amrai@yahoo.com](mailto:Kourosh.amrai@yahoo.com)

## ۱. مقدمه

نزدیک به یک قرن است که روانشناسان به صورت گسترده برای شناسایی عوامل پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی تلاش می کنند (پرموزیک و فورنهایم<sup>۱</sup>، ۲۰۰۳). در جامعه کنونی ما پیشرفت و موفقیت تحصیلی هم برای خانواده و هم برای دانش آموز و هم برای جامعه از اهمیت بالایی برخوردار است. شناخت جنبه های روانشناختی دانش آموزان و واکنش های آنها در شرایط خاص می تواند همانند یک ابزار کمک آموزشی قدرتمند عمل کند، به افزایش تأثیر ابزارهای آموزشی منجر شود و برای دانش آموز، معلم و نظام آموزش و پرورش از نظر اقتصادی سومند باشد (آتش روز، پاکدامن و عسگری، ۸۷).

پژوهشگران دریافته اند که پیشرفت تحصیلی تنها پیامد هوش فردی و امکانات سخت افزاری موجود در محیط نیست، بلکه جنبه های روانشناختی افراد نیز نقش مهمی دارند (بوساتو، پرینس، الشات و هامکر<sup>۲</sup>، ۲۰۰۰). علاوه بر این بررسی عوامل مختلف مؤثر بر پیشرفت تحصیلی مانند سبک های یادگیری، انگیزش، پایگاه اقتصادی-اجتماعی در پژوهش های متعددی مطرح است (لانس بری، استیل، لولند، گیسون<sup>۳</sup>، ۲۰۰۴).

کلمیر و دنیلسون و باستین<sup>۴</sup> (۲۰۰۵) بر این باورند یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی، ویژگی های روانی افراد است. در این راستا آنان بر این باورند که هر فرد برای ورود به جامعه و در پی آن رویارویی با موقعیت ها و افراد مختلف به ابزارهایی مانند ساختارهای روانی و ویژگی های شخصیتی مجهز است؛ ابزارهایی که می توانند در مقابله با رویدادهای مختلف زندگی به فرد کمک کنند. این ساختارهای روانی نه تنها تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند خانواده، جامعه، گروه همسالان و غیره قرار دارند، بلکه این عوامل را تحت تأثیر قرار می دهند (باری، لاکي و ارهک<sup>۵</sup>، ۲۰۰۷).

بنابراین پژوهشگران در بررسی همه جانبه پیشرفت تحصیلی به عوامل درون فردی و محیطی که پیشرفت تحصیلی را پیش بینی می کنند، پرداخته اند (تنهای رشوانلو و حجازی، ۸۹). در بین عوامل محیطی، والدین نقش بسزایی دارند. شیوه های فرزندپروری یک عامل تعیین کننده و اثرگذار است که نقش مهمی در تفکر و رشد کودکان بازی می کند. بحث در مورد هر یک از ویژگی های فرزندان بدون در نظر گرفتن نگرش ها، رفتارها و شیوه های فرزندپروری والدینشان تقریباً غیرممکن است (علیزاده و آندریس، ۲۰۰۲).

گرولینک<sup>۶</sup> (۲۰۰۹) بر این باور است که والدین به عنوان اولین عوامل اجتماعی کردن کودکان نقش مهمی در ارضای نیازهای روانی کودکان داشته و انگیزش تحصیلی او را تسهیل می کنند. در نظریه خود تعیین گری، تأثیرگذاری والدین در قالب سبک فرزندپروری والدین مورد بررسی قرار گرفته است. سبک فرزندپروری مجموعه ای از نگرش های والدین نسبت به کودک است که منجر به ایجاد جو هیجانی می شود که در آن جو رفتارهای والدین بروز می نمایند. در واقع فرزندپروری فعالیتی پیچیده و در برگیرنده رفتارهای خاصی است که کودک را تحت تأثیر قرار می دهد.

تحقیقات متعدد نشان از تأثیرگذاری سبک فرزندپروری والدین بر طیف وسیعی از پیامدهای تحصیلی از قبیل شایستگی و سازگاری در مدرسه، عزت نفس، پایداری و ویژگی های شخصیتی و فردی کودکان دارد (تنهای رشوانلو و حجازی، ۸۹). هم چنین نتایج تحقیق چن، لی و لای<sup>۷</sup> (۲۰۰۰) نشان داد که گرمی والدین به طور معناداری پیشرفت تحصیلی را پیش بینی

1.Premuzic & Furnham

2.Busato., Prins., Elshout., & Hamaker,

3.Lounsbury., Steel., Loveland., & Gibson,

4.Kemmelmeie., Danielson., & Bastten,

5.Barry., Lakey., & Orehek,

6.Grolinck

7.Chen, Liu, & Li

می‌کند. علاوه بر این پژوهش سونز و ونس تینکیست<sup>۱</sup> (۲۰۰۵) نشان دهنده وجود رابطه معناداری بین حمایت از خودمختاری مادر و نمرات دانش آموز است. البته این رابطه برای حمایت از خودمختاری پدر معنادار نبوده است. در فرزندپروری مستبدانه، والدین سطوح بالایی از کنترل و سطح پایینی از پاسخ دهی را اعمال می‌کنند. آن‌ها از فرزندان خود انتظار اطاعت داشته و اغلب برای پیشگیری از نافرمانی، فرزندان خود را تنبیه می‌کنند. در فرزندپروری سهل‌گیران والدین برخلاف والدین سخت‌گیر بسیار پاسخ دهنده بوده و اجازه‌ی خودگردانی زیادی به کودکان می‌دهند و آن‌ها را ملزم به انجام رفتار رشدیافته نمی‌کنند. در فرزندپروری غفلت‌ورزانه والدین در پاسخ دهی و سخت‌گیری در سطح پایینی قرار داشته و طردکننده یا مسامحه‌کننده‌اند. در شیوه‌ی فرزندپروری مقتدرانه، والدین دارای سطح بالایی از کنترل و پاسخ دهی بوده و فرزندان آنان اجتماعی و به‌طور مؤثری با کفایت‌اند و مشکلات رفتاری اندکی را نشان می‌دهند (توزنده جانی، توکلی زاده و لگزانی، ۹۰).

چنین به نظر می‌رسد که سبک‌های فرزندپروری در باورهای خودکارآمدی افراد نیز نقش داشته باشد. مفهوم خودکارآمدی از نظریه‌ی شناختی - اجتماعی بندورا مشتق شده و به باورها یا قضاوت‌های فرد درباره‌ی توانایی‌های خود در انجام وظایف و مسئولیت‌هایش اشاره دارد. وی خودکارآمدی را عبارت از باورها و قضاوت‌های افراد درباره‌ی توانایی‌هایشان در انجام تکالیف خاص در موقعیت‌های خاص می‌داند (بندورا<sup>۲</sup>، ۲۰۰۰).

باور خودکارآمدی بر بسیاری از جنبه‌های زندگی مثل گزینش اهداف، تصمیم‌گیری، میزان تلاش، سطح استمرار و پایداری و رویارویی با مسایل چالش‌برانگیز تأثیر دارد (بندورا، ۱۹۹۱). در یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهند که خودکارآمدی بطور مثبت با راهبردهای عمیق و معنادار در ارتباط است (گرین<sup>۳</sup> و همکاران، ۲۰۰۴). جاکابوسکی و دیمبو<sup>۴</sup> (۲۰۰۴) نیز در پژوهش خود نشان دادند که خودکارآمدی بهترین پیش‌بینی‌کننده یادگیری خودنظم‌بخش است. پژوهش‌های بسیاری نیز به رابطه مثبت میان باورهای خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی اشاره داشته‌اند (از جمله لاینبرینک و پینتریک<sup>۵</sup>، ۲۰۰۳؛ لین و لین<sup>۶</sup>، ۲۰۰۱). حال پژوهش حاضر با استناد به پژوهش‌های مختلف که هر یک به نوعی نقش یکی از عوامل را برجسته می‌سازد درصدد است نشان دهد که از بین عوامل پیش‌بینی‌کننده در تقابل با یکدیگر کدامیک نقش تبیینی بیشتری دارد.

## ۲. روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش شامل دانش‌آموزان دختر مقطع سوم دبیرستان مدارس دولتی منطقه یک سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ شهر تهران بوده و شیوه نمونه‌گیری در این تحقیق خوشه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی بود. بدین گونه که از بین مناطق شهری تهران منطقه یک انتخاب، سپس از ۱۰ دبیرستان دخترانه ۵ دبیرستان به روش خوشه‌ای انتخاب و به تمام دانش‌آموزان سال سوم این مدارس دفترچه سؤالات داده شد که از ۵۵۰ دفترچه ۳۳۵ دفترچه به پژوهشگر برگشت داده شد.

1. Soenens, & Vansteenkiste
2. Bandura.
3. Greene.
4. Jakubowski., & Dembo.
5. Linnenbrink,., & Pintrich.
6. Lane., & lane.

### ۱-۲- ابزار گردآوری داده‌ها

۱) پرسشنامه شیوه‌های فرزندپروری رایبسون و همکاران (۲۰۰۱): شامل ۳۶ سؤال است که یک بار توسط مادر و یک بار از طرف پدر بر اساس لیکرت پنج گزینه ای نمره داده می‌شود. این پرسشنامه سه نوع شیوه ی فرزندپروری والدین را می‌سنجد که عبارتند از: شیوه فرزندپروری استبدادی، اقتداری، سهل‌گیر. اعتبار درونی برای مقیاس اقتداری در کودکان عادی ۹۰٪ بوده است و برای مقیاس استبدادی ۷۸٪ و برای سهل‌گیر ۷۰٪ بوده است. سازندگان آزمون برای سنجش اعتبار آزمون مورد نظر از یکی از روش‌های همسانی درونی آلفای کرونباخ استفاده کرده است که برای سؤال‌های مربوط به شیوه اقتداری ۰/۹۰ و برای سؤال‌های مربوط به شیوه استبدادی آلفای ۰/۷۸ و برای سؤال‌های مربوط به شیوه سهل‌گیر آلفای ۰/۷۰ را بدست آورده‌اند که ضرایب قابل قبولی بشمار می‌روند. در مطالعه مقدماتی این پژوهش ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای سؤال‌های سه شیوه فرزندپروری ۰/۷۶ بود که ضریب قابل قبولی به شمار می‌رود. روایی این پرسشنامه مورد تأیید متخصصان است (عایزاده و آندریس، ۲۰۰۲).

۲) پرسشنامه خودکارآمدی: این پرسشنامه دارای ۵۰ سؤال ۵ گزینه ای در مقیاس لیکرت می‌باشد. دارای پنج مؤلفه که در زیر بیان شده و مطابق جدول، هریک توسط سؤال‌های مربوطه سنجیده می‌شود:

الف) خودباوری (اعتماد بنفس، تفکر مثبت، خودپنداره)

ب) خودتنظیمی (نظم بخشی به افکار و رفتار خود در ارتباط با رسیدن به هدف مورد نظر)

ج) خودرهبری (کنترل رفتارهای خود به منظور رسیدن گام به گام به هدف مورد نظر)

د) خودسنجی (ارزشیابی خود)

ه) خودتهدیجی (ایجاد انگیزه در خود، مبارزه با شکست) (بهرامی، ۱۳۸۶؛ به نقل پورجعفر دوست)

در پژوهش پورجعفر دوست که به منظور هنجاریابی این آزمون انجام شده است، محاسبه پایایی برابر با ۰/۷۹ بدست آمده است (پورجعفر دوست، ۱۳۸۶). هم چنین همسانی درونی سؤالات مورد بررسی قرار گرفت. در هیچ یک از موارد حذف سؤال موجب افزایش یا کاهش چشمگیر در ضریب پایایی نبوده است. هم چنین کرامتی (۱۳۸۰) در تحقیق خود آلفای کرونباخ یا همسانی کلی سؤالات را برابر ۰/۸۵ بدست آورده است. براتی (۱۳۷۶) در یک تحقیق برای بدست آوردن اعتبار سازه ای آزمون، این آزمون را همراه با آزمون دیگری به نام مقیاس عزت نفس روی یک گروه ۱۰۰ نفری انجام داده است و همبستگی ۰/۶۱ را گزارش کرده است که در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار می‌باشد (امیری، ۱۳۸۶).

۳) موفقیت تحصیلی: نمرات معدل دانش آموزان را بر حسب نقطه برش ۱۴ به دو گروه موفق و ناموفق تقسیم بندی کردیم.

### ۳. یافته‌ها

به منظور پاسخ دهی به فرضیه‌های پژوهش، مبنی بر رابطه و پیش‌بینی موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی بر اساس متغیرهای پیش‌بین، با توجه به متغیر ملاک دو مقوله ای ساختگی و متغیرهای پیش‌بین سبک‌های فرزندپروری پدر و مادر و خودکارآمدی از تحلیل رگرسیون لجستیک گام به گام پیشرونده استفاده شده است که خلاصه نتایج مربوط به آن در ادامه گزارش شده است.

جدول ۱: آزمون کلی مربوط به برازش مدل و اثر متغیرها در گام‌های متفاوت

گام	2-Log likelihood	Nagelkerke R Square	X2	df	Sig
اول	۴۵۵/۳۵	۰/۰۳۰	۷/۷۳	۱	۰/۰۰۵
دوم	۴۴۶/۳۹	۰/۰۶۵	۱۶/۷۰	۱	۰/۰۰۰
سوم	۴۳۵/۶۷	۰/۱۰۵	۲۷/۴۱	۱	۰/۰۰۰
چهارم	۴۲۹/۲	۰/۱۲۸	۳۳/۸۷	۱	۰/۰۰۰

همانطور که جدول ۱ نشان می‌دهد 2-Log likelihood که نشانگر برازش مدل است در چهار مرحله معنادار و در هر مرحله که متغیر جدیدتری وارد می‌شود برازش آن مناسب تر می‌شود، بدین گونه که از ۴۵۵/۳۵ با تک متغیری خودباوری به ۴۲۹/۲ با چهار متغیر رسیده است. Nagelkerke R Square که مقدار واریانس تبیین شده واریانس متغیر ملاک در هر گام را نشان می‌دهد، در گام اول متغیر خودباوری ۰/۰۳۰ از این واریانس را به گونه ای معنادار تبیین می‌کند. مقدار این تبیین در گام بعدی به ترتیب ۰/۰۶۵، ۰/۱۰۵ و در نهایت ۰/۱۲۸ است. به عبارت دیگر اینکه متغیرهای پیش‌بین توانسته اند که در چهار گام ۰/۱۲۸ از واریانس و پراش متغیر ملاک، موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی، را تبیین و پیش‌بینی کنند.

هم چنین  $X^2$  نیز تأثیر متغیرهای هر گام را بر متغیر ملاک نشان می‌دهد. همانگونه که جدول نشان می‌دهد این اثرگذاری در هر گام معنادار است، اما نقش متغیرها را به صورت جداگانه نشان نمی‌دهد، بدین شکل که تأثیر هر متغیر را با نظر به دامنه آن متغیر و توجه به دامنه سایر متغیرها برای ما نشان دهد. بدین منظور جدول ضرایب استاندارد، میزان تأثیر هر یک از متغیرهای پیش‌بین را در مراحل چهارگانه به گونه مجزا گزارش می‌کند.

جدول ۲: ضریب استاندارد مربوط به متغیرهای پیش‌بین در گام‌های چهارگانه

گام	متغیر	$\beta$	S.E	Wald	df	Sig	Exp(B)
اول	خودباوری	۰/۰۹۶	۰/۰۳۵	۷/۴۱	۱	۰/۰۰۶	۱/۱۰
دوم	خودباوری	-۰/۱۳۶	۰/۰۳۹	۱۲/۴۳	۱	۰/۰۰۱	۱/۱۴
	خودتنظیمی	۰/۰۷۰	۰/۰۲۴	۸/۵۹	۱	۰/۰۰۳	۰/۹۳
سوم	خودباوری	-۰/۱۱۳	۰/۰۴۰	۸/۰۸	۱	۰/۰۰۴	۱/۱۱
	خودتنظیمی	-۰/۱۱۳	۰/۰۲۸	۱۶/۰۳	۱	۰/۰۰۱	۰/۸۹
	خودسنجی	-۰/۰۹۲	۰/۰۲۹	۱۰/۲۲	۱	۰/۰۰۱	۱/۰۹
چهارم	خودباوری	-۰/۱۲۶	۰/۰۴۱	۹/۵۶	۱	۰/۰۰۲	۱/۱۳
	خودتنظیمی	-۰/۱۱۳	۰/۰۲۸	۱۵/۸۸	۱	۰/۰۰۱	۰/۸۹
	خودسنجی	-۰/۰۸۹	۰/۰۲۹	۹/۱۴	۱	۰/۰۰۲	۱/۰۹
	استبدادی پدر	-۰/۰۴۹	۰/۱۹	۶/۲۷	۱	۰/۰۱۲	۰/۶۱

جدول ۲ که پیش‌بینی کننده‌ها را به طور جداگانه مورد آزمایش قرار می‌دهد، نشان می‌دهد که برآوردهای متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیونی را در گام‌های چهارگانه به ما مشخص می‌کند و نسبت برتری برای هر متغیر از طریق  $\exp(B)$  و  $\beta$  بدست می‌آید. آزمون والد نیز بیانگر سطح معناداری ضرایب است که نشان می‌دهد در هر چهار گام ضرایب مربوط به متغیرهای وارد شده معنادار است. در نهایت اینکه یافته‌ی پژوهش نشان می‌دهد که متغیر خودکارآمدی پیش‌بینی کننده بهتری برای پیشرفت تحصیلی است.

#### ۴. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه سبک‌های فرزندپروری و خودکارآمدی با موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی انجام شده است، که نشان داد مؤلفه‌های خودکارآمدی و مؤلفه سبک استبدادی پدر در مجموع ۱۳ درصد از واریانس موفقیت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند. در راستای تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان عنوان داشت که مؤلفه‌های خودکارآمدی، که تمام خرده‌مقیاس‌های آن بجز خودتهدیه‌ی پیش‌بینی کننده معنادار بوده‌اند، بدین معنی که افرادی دارای موفقیت تحصیلی هستند از لحاظ مؤلفه‌های خودکارآمدی دارای سطح بالاتری هستند، که با یافته‌های پژوهشگران همخوانی دارد. بندورا (۱۹۹۷) معتقد است که دانش‌ها، مهارت‌ها و دستاوردهای قبلی افراد پیش‌بینی کننده‌های مناسبی برای عملکرد آینده افراد نیستند. به همین دلیل، وی به نقش باورهای فرد نسبت به توانایی‌های خود به عنوان نیروی انگیزشی تأکید می‌کند، بخصوص وقتی که بحث درباره پدیده پیچیده‌ای مانند پیشرفت تحصیلی، توجه به نقش مجموعه‌ای از عوامل، بسیار ضروری و اساسی می‌نماید.

به علاوه خودکارآمدی به عنوان یکی از مؤلفه‌های باورهای انگیزشی یادگیرندگان، توجه بسیاری از محققان را در تحقیقات تجربی مربوط به بررسی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی را به خود جذب کرده است. پیتش والکر و چاپمن<sup>۱</sup> (۲۰۰۳) به نقل از مارش<sup>۲</sup> و همکاران، (۲۰۰۴) در بررسی‌های خود دریافتند که مسیرهای منتهی به پیشرفت تحصیلی، بیشتر برای خودکارآمدی ظاهر می‌شود تا خودپنداره. مولتون، براون و لنت<sup>۳</sup> (۱۹۹۱)، به نقل از میلیادو<sup>۴</sup> (۱۹۹۹) در یک فراتحلیل اثبات کردند که خودکارآمدی یک سازه قوی در پیش‌بینی و توضیح عملکرد تحصیلی است. این نقش برجسته خودکارآمدی در پیشرفت تحصیلی را به ارزش و بهایی که خود دانش‌آموز به توانایی‌های خود می‌دهد اطلاق می‌کنند.

نتایج نشان می‌دهد که نظر دانش‌آموز نسبت به خود در عملکرد آموزشی و واکنش نسبت به آن مؤثر و از عوامل تعیین کننده است. این تصور با دیدگاه تئوریک نحوه سازگاری و واکنش که توسط لاروس و روی<sup>۵</sup> (۱۹۹۵)، به نقل از خسروی، (۱۳۷۸) ارائه شده است، منطبق است. طبق نظریه لاروس و روی، عملکردهای فرد در یک موقعیت فقط تابع شرایط حاکم بر آن موقعیت نیست بلکه تفسیر و تعبیری که فرد بر اساس تجربیات پیشین خود انجام می‌دهد نیز نوع عملکرد وی را تعیین می‌کند. خسروی (۱۳۷۸) درباره این دیدگاه می‌نویسد: «وقتی فرد با شرایط خاصی از محیط خود مواجه می‌شود تجارب قبلی او در موقعیت‌های مشابه پیشین فعال می‌گردد و بار دیگر تجربه‌های قبلی فرد و عواطف و هیجان‌هایی را که در حین و به دنبال آن داشته بر می‌انگیزد و برداشت و تفسیر خود را در گذشته به خاطر می‌آورد. این فرآیند بر انتظارات فرد در برخورد با شرایط جدید تأثیر می‌گذارد به طوری که اگر انتظارات او منفی باشد، الگوی درماندگی

1. Pitesch, walker & chapman

2. marsh

3. Molton, brown & lenet

4. miltiadu

5. Larose & Roy

اکتسابی را از خود نشان خواهد داد که منجر به واکنش های رفتاری نامناسب می شود، که این یافته با یافته های حاصل از تحلیل رگرسیون لجستیک گام به گام پیشرونده که خودباوری، خودتنظیمی و خودسنجی را از پیش بینی کننده های موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی نشان می دهد همخوانی دارد. در ارتباط با مؤلفه خودباوری، که درصدی از واریانس موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی را پیش بینی می کند، پژوهش های زیمرمن<sup>۱</sup> و همکارانش (۲۰۰۵) مؤید آن است که باورهای خودکارآمدی هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیر مستقیم بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مؤثر است. باورهای خودکارآمدی روی الگوهای تفکر اشخاص و واکنش های عاطفی آنها تأثیر می گذارد. در نتیجه این تأثیرات باورهای خودکارآمدی، تعیین کننده ها و پیش بینی کننده های قوی سطح عملکرد هستند. بر پایه این دلایل بندورا بحث کرده است که باورهای خودکارآمدی نقش کلیدی در زندگی افراد دارند (پاجاریس، ۱۹۹۶).

افراد با خودباوری قوی درمورد توانایی ها، برای غلبه بر چالش ها، کوشش بیشتری را اعمال می کنند. هرچه خودکارآمدی فردی بالاتر باشد سریعتر از خودتردیدی های حاصل از شکست بهبود می یابد و به میزان و مدت زمان کوشش خود می افزاید (انگیزه پیشرفت بالاتری حاصل می شود) (حمیدی پور، ۱۳۷۷).

بندورا (۱۹۸۶) معتقد است که باورهای خودکارآمدی یا قضاوت های افراد در مورد توانایی هایشان مسیر فعالیت و جریان عملکردهای آنها را مشخص و سازماندهی می کند (تأثیرگذاری بر انگیزه پیشرفت). هم چنین باورهای خودکارآمدی تلاش، انتخاب ها و پشت کار افراد را در مقابله با سختی ها تحت تأثیر قرار می دهد. تا حدی باورهای خودکارآمدی می توانند به نحو مطلوبی پیش بینی کننده رفتار و توانایی واقعی رفتار باشند. نقش واسطه ای (میانجی) این باورها، این است که آنها تبیین می کنند که چرا افراد دارای مهارت ها و دانش مشابه، عملکردهای متفاوتی دارند.

روانشناسان تربیتی با ارائه شواهد معتبر نشان داده اند که تصور دانش آموزان از خودکارآمدی (خودباوری تحصیلی - عمومی) می تواند زمینه موفقیت تحصیلی و اجتماعی او را فراهم سازد و همزمان نیز به وسیله آن متأثر شود. تحقیقات رابطه مثبت و بالایی را میان باور خودکارآمدی (خودباوری) و پیشرفت تحصیلی نشان می دهد (پاجاریس، ۱۹۹۶).

از بعد خودتنظیمی خودکارآمدی که از دیگر عامل های پیش بینی کننده موفقیت و عدم موفقیت در مدل طراحی شده این پژوهش است، لاریو (۱۹۹۱، به نقل از پاجاریس، ۱۹۹۶) دریافته اند که دانش آموزان با احساس کارآمدی در راهبردهای خودنظم بخشی مؤثری با توجه به سطوح توانایی خود درگیر می شوند. هم چنین بهرامی (۱۳۸۶) خودتنظیمی خودکارآمدی را اینگونه تبیین می کند: نظم بخشی به افکار و رفتار خود در ارتباط با رسیدن به هدف مورد نظر (به نقل از پورجعفر دوست، ۱۳۸۶).

علاوه بر این ریان و همکاران (۱۹۸۵) بیان کرده اند دانش آموزان باید به مرحله هماهنگی و یکپارچگی نظام خود و فرآیندهای خودتنظیمی رسیده باشند و بتوانند از منابع تنظیم کننده درون استفاده کنند. نتایج تجربی طاهری (۱۳۸۷) نشان داد که بین خودتنظیمی و انگیزه پیشرفت دانش آموزان دختر رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. وانریل، تامسون و لیرنیگستون (۱۹۹۹؛ به نقل از طلوع تکمیلی، ۱۳۸۲) در زمینه ارتباط بین یادگیری و کاربرد راهبردهای خودتنظیم تحقیق کرده اند و به این نتیجه رسیدند که عوامل انگیزشی در کاربرد راهبردها بسیار مؤثر است. پژوهش ها دیگر در زمینه خودتنظیمی بیانگر آن است که موفقیت و پیشرفت تحصیلی وابسته به توانایی یادگیرنده در استفاده از مهارت های خودتنظیمی است. کجاف و همکاران (۱۳۸۲) و حسینی نسب (۱۳۷۹) بر اساس نتایج تحقیق خود بر نقش خودتنظیمی به عنوان پیش بینی کننده قوی پیشرفت تحصیلی صحه گزارده اند. نکویی (۱۳۷۸)، سلیمان نژاد (۱۳۷۹) و زیمرمن<sup>۲</sup> (۲۰۰۴)

1. Zimmerman, B.

2. Zimmerman

از پژوهش‌های خود دریافتند که بین خودتنظیمی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد و یادگیرندگان که موفق‌تر هستند نسبت به یادگیرندگان که کمتر موفق هستند از راهبردهای خودتنظیمی بیشتری استفاده می‌کنند. بر اساس نظریه شناختی - اجتماعی هر فرد یک سیستم خودتنظیمی را بکار می‌گیرد که بر انگیزش و تمایلات یادگیری تأثیر می‌گذارد. این سیستم خودتنظیمی فرآیندی را نشان می‌دهد که به واسطه آن روابط دو جانبه و چند جانبه از تجربیات فردی رفتار و محیط تأثیر می‌پذیرد (بندورا، ۲۰۰۲).

از دیگر عوامل پیش‌بینی‌کننده موفقیت تحصیلی خودسنجی است، خودسنجی که به عنوان برداشت یادگیرنده از یادگیری خود تلقی می‌شود بر دو نکته تمرکز دارد: نخست توجه به اینکه آیا آنچه فرا گرفته شده است عمیق است یا سطحی و دوم این که ارزیابی به منظور بهبود مداوم یادگیری انجام می‌پذیرد. هم‌چنین خودسنجی را به عنوان راهی که فراگیر اطلاعاتی در مورد توانایی‌ها و پیشرفت در یادگیری‌شان بکار می‌رود و این خودسنجی دانش‌آموزان را به سوی اعتماد به نفس بیشتر برای اجرای تکالیف و آگاهی از نقاط قوت و ضعف‌شان رهنمون می‌کند که این آگاهی دانش‌آموز را به سوی اصلاح خود و جبران ضعف‌ها و تقویت مجدد نقاط قوت سوق می‌دهد که موفقیت تحصیلی دانش‌آموز را به دنبال دارد و فردی که چنین توانمندی نداشته باشد در نقاط ضعف خود دور بطلان می‌زند.

هم‌چنین سبک استبدادی پدر از متغیرهای پیش‌بینی‌کننده است که توانسته واریانس و پراش متغیر ملاک موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی را به طور معناداری پیش‌بینی کند. در تبیین این یافته می‌توان به نظریه‌های یادگیری و رفتاری اسناد داد که عنوان می‌کنند سبک‌های تنبیهی که فرزندپروری استبدادی را نیز شامل می‌شوند دارای اثرات کوتاه مدتی هستند و برای دوره‌های بلندمدت اثر خود را از دست می‌دهند و حتی ممکن است که فرد تنبیه شده از هدف خاصی که از او انتظار می‌رود جدا شود و عکس‌العملی متضاد با آنچه که از او انتظار می‌رفته از خود نشان دهد.

پژوهش حاضر مانند همه پژوهش‌ها عاری از محدودیت نمی‌باشد و از عمده‌ترین آنها می‌توان به انحصار پژوهش بر دانش‌آموزان دبیرستانی و منطقه یک تهران دانست که تعمیم‌پذیری داده‌ها را برای جامعه خود محدود می‌سازد. علاوه بر این فقط از پرسشنامه به عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است و تعمیم داده‌ها برای توانمندی‌های روش پژوهش مجاز نمی‌باشد. در پژوهشی اگر جای پرسشنامه از روش مصاحبه و یا مشاهده در موقعیت‌ها آزمون به عمل آید احتمال دارد که داده‌های متفاوتی بدست آید. از طرف دیگر اینکه جامعه آماری محدود به دختران است و تعمیم نتایج به جامعه پسران را محدود می‌کند. در راستای این محدودیت‌ها انجام پژوهش بر جامعه پسران و دیگر مناطق شهری و دیگر ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات می‌تواند چشم‌اندازی برای پژوهش‌های بعدی باشد.



## منابع

- امیری، فاطمه. (۱۳۸۶). بررسی رابطه خودکارآمدی و سخت رویی با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر سال دوم دبیرستان شهرستان اشتر. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- آتش روز، ب؛ پاکدامن، ش و عسگری، ع. (۱۳۸۷). ارتباط بین پنج رگه شخصیتی و پیشرفت تحصیلی. فصلنامه روان شناسان ایرانی؛ ۴(۱۶): ۳۶۷-۳۷۶.
- پورجعفر دوست، کاملیا. (۱۳۸۶). ساخت و هنجاریابی پایان آزمون خودکارآمدی دانش آموزان ۱۴-۱۸ ساله دبیرستانهای شهر کرج. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.
- تنهای رشوانلو، ف و حجازی، الف. (۱۳۸۹). ارتباط ادراک از سبک فرزندپروری والدین با انگیزش تحصیلی و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دبیرستانی. دوماهنامه دانشور رفتار؛ ۱۶(۳۹): ۱-۱۴.
- حمیدی پور، رحیم. (۱۳۷۷). رابطه جو مدرسه با کارآمدی شخصی مشاور و مدرسه. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- خسروی، زهره. (۱۳۷۸). بررسی عوامل پیش‌بینی کننده موفقیت و شکست تحصیلی در دانشجویان دانشگاه الزهرا. فصلنامه علمی- پژوهشی علوم انسانی الزهرا (س)؛ (۹) ۳۰ و ۳۱: ۴۳-۷۰.
- سلیمان نژاد، اکبر. (۱۳۷۹). بررسی رابطه بین منبع کنترل و خودتنظیمی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر سال سوم دبیرستان رشته ریاضی- فیزیک شهر تهران در سال تحصیلی ۷۸-۷۹. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- طاهری، مرضیه. (۱۳۸۷). بررسی رابطه بین خودتنظیمی با انگیزه پیشرفت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهر تهران در سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۶. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.
- فراهانی و کرامتی. (۱۳۸۱). بررسی رابطه خودکارآمدی با نگرش و عملکرد درس ریاضی. مجله علوم انسانی دانشگاه الزهرا؛ ۱۲(۴۲): ۱۰۶-۱۲۴.
- کجباف، محمدباقر؛ مولوی، حسین و شیرازی تهرانی، علیرضا. (۱۳۸۲). رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای یادگیری خودتنظیمی با عملکرد تحصیلی دانش آموزان دبیرستانی. تازه های علوم شناختی، سال ۵، شماره ۱، ۲۷-۳۳.
- نکویی، بیوک. (۱۳۷۸). رابطه خلاقیت، باورهای انگیزشی، راهبردهای یادگیری خودنظم بخش و پیشرفت تحصیلی. مجله استعدادهای درخشان؛ ۸(۲): ۱۳۳-۱۵۸.
- Bandura A. (2000). Cultivate self-efficacy for personal and organizational effectiveness. Handbook of principles of organization behavior. Oxford: Blackwell.
- Bandura, A. (1997). Perceived self - efficacy in cognitive development and functioning. Educational psychology, 28, 117 - 148.
- Barry, R. A., Lakey, B., & Orehek, E. (2007). Links among attachment dimensions, affect, the self, and perceived support for broadly generalized attachment styles and specific bonds. Personality and Social Psychology Bulletin, 33, 340-353.
- Busato, V. V., Prins, F. J., Elshout, J. J., & Hamaker, C. (2000). Intellectual ability, learning style, achievement motivation and academic success of psychology students in higher education. Personality and Individual Differences, 29, 1057-1068.
- Chen, x. Liu, M. & Li, D. (2000) Parental Warmth, Control, and Indulgence and their relations to adjustment in Chinese children. A longitudinal study. Journal of Family Psychology: Vol 14: pp. 401-419.

- classroom. *Reading and Writing Quarterly*, 19(2), 119- 137.
- classroom. *Reading and Writing Quarterly*, 19(2), 119-137.
- **Greene, B. A., Miller, R. B., Crowson, H. M., Duke, B. L., & Akey, K. L. (2004)**. Predicting high school students' cognitive engagement and achievement: Contributions of classroom perceptions and motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 29(4), 462-482.
- **Grolnick, W. S. (2009)** The role of parents in facilitating autonomous self-regulation for education. *Theory and Research in Education: Vol 7*: pp.164–173.
- **Jakubowski, T. G., & Dembo, M. H. (2004)**. The relationship of self-efficacy, identity style, and stage of change on academic self-regulation. *Journal of College Reading and Learning*, 35, 7-24.
- **Kemmelmeier, M., Danielson, C., & Bastten, J. (2005)**. What's in a grade? Academic success and political orientation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1386-1399.
- **Lane, J., & Lane, A. M. (2001)**. Self-efficacy and academic performance. *Social Behavioral and Personality: An International Journal*, 29(7), 687-693.
- **Lane, J., & Lane, A. M. (2001)**. Self-efficacy and academic performance. *Social Behavioral and Personality: An International Journal*, 29(7), 687-693.
- **Linnenbrink, E. A., & Pintrich, P. R. (2003)**. The role of self-efficacy in student engagement and learning in the
- **Linnenbrink, E. A., & Pintrich, P. R. (2003)**. The role of self-efficacy in student engagement and learning in the
- **Lounsbury, J. W., Steel, R. P., Loveland, J. M., & Gibson, L. W. (2004)**. An investigation of personality traits in relation to adolescent school absenteeism. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 457-466.
- **Marsh, H. W., Dowson, M., Pietsch, J, Walker, R. (2004)**. Why multicollinearity matters: A reexamination of relation between self-efficacy, self-concept and achievement. *Journal of educational psychology*, 96(3), 518-522.
- **Militiado, Marios ,& Savenge, Wilhelmina (2003)**. Applying social cognitive constructs of motivation tolerance student success in online distance education. *Journal of Educational technology review*; 11(1): 1-28.
- **Pajares, F. (1996)**. Self - efficacy beliefs in academic setting. *Review of Educational research*; 66 (4): 543 - 578.
- **Premuzic, T., & Furnham, A. (2003a)**. Personality predicts academic performance: Evidence from two longitudinal university samples. *Journal of Research in Personality*, 37, 319-338.
- **Soenens, B. & Vansteenkiste, M. (2005)** Antecedents and outcome of self determination in 3 life domains: The role of parents and teacher autonomy support. *Journal of Youth and Adolescence: Vol 34*: pp. 589- 604.
- **Zimmerman, B.J.,& Kinsantas, A,(2005)**. Homework practices and academic achievement. The mediating role of self- efficacy and perceived responsibility belief. *Contemporary educational psychology*,30( 4): 397-417.